

## II. Smrt a problém jejího smyslu

### 1. Smrt jakožto mezní situace (K. Jaspers)

**T 1:** „Smrt jakožto objektivní faktum pobývání ještě není mezní situací. Pro zvíře, které neví o smrti, mezní situace není možná. Člověk, který ví, že zemře, má toto vědění jakožto očekávání smrti v neurčitém časovém bodu; pokud však pro něj smrt nehraje roli jinak než prostřednictvím starosti, jak se jí vyhnout, potud také pro člověka není smrt mezní situací.

Jakožto *pouze žijící* sleduji účely, usiluji o trvání a stálost všeho, co má pro mne cenu ... žiji tím, že zapomínám na to, co je pro mne nevyhnutelné, a na konec všeho.

Jakožto existující, jenž má dějinné vědomí o svém pobývání jakožto vyjevování v čase, jsem si naopak jist tím, že pobývání je vyjevováním existence, která je v něm možná. Pak zkušenost konce všech věcí přechází na stranu této vyjevující se existence. Utrpení se na konci stává ujištěním o existenci.

V objektivním uvažování nemohu pochopit nutnost smrti a pomíjivost v její naléhavosti. Pro existenci je však toto mizení ve vyjevování něčím, co k ní patří. Kdyby nebylo mizení, byl bych jakožto bytí nekonečným trváním a neexistoval bych. Jakožto existující ve vyjevování ovšem musím uskutečnění a rozhodování v čase shledávat absolutně důležitým, přitom však nesmím mizení pasivně pozorovat ani aktivně způsobovat, nýbrž musím se ho chopit ve vnitřním osvojení. Ani touha po smrti ani úzkost před smrtí, nýbrž mizení vyjevování jakožto přítomnost existence se stává pravdou. Ztrácím existenci, jestliže pojmám pobývání absolutně, jako by to bylo bytí o sobě, a zaplétám se v něm tak, že jsem jen pobýváním v proměně zapomnětlivosti a úzkosti ... Jakožto možná existence jsem skutečný jen tehdy, když se vyjevuji v pobývání, avšak v tomto vyjevování jsem víc než pouhým vyjevováním. Nemohu-li sice jakožto pobývání vposled zrušit utrpení, přesto je mohu zároveň překonat v jistotě existence, tj. mohu zůstat jeho pánem. Smrt je pro existenci nutností jejího pobývání, protože k ní patří mizení jejího vyjevování...“ (K. Jaspers, *Mezní situace*, str. 41–43.)

**T 2:** „...se smrtí se nesetkáváme jako s obecnou skutečností. Smrt v mezních situacích neexistuje jako obecná ... Smrt se v mezních situacích stává dějinnou skutečností. Je buď určitou *smrtí bližního*, nebo *mou vlastní smrtí*. Jako taková není překonána nějakým obecným náhledem, nějakou objektivní útěchou, jež chrání mou zapomnětlivost zdánlivými důvody, nýbrž pouze ve zjevnosti existence, která se ujišťuje sama o sobě.“ (Tamt., str. 43).

**T 3:** „Smrt bližního, nejmilovanějšího člověka, s nímž jsem navázal komunikaci, je nejhlubším řezem v životě, který se ukazuje. Zůstal jsem sám, když jsem v posledním okamžiku nechal umírajícího samotného, neboť jsem ho nemohl následovat. Nic nelze vrátit zpátky; je to konec pro všechny čas. Umírajícího již nelze oslovit; každý umírá sám; osamělost před smrtí se zdá úplnou, pro umírajícího stejně jako pro pozůstalého. Jakožto vyjevování spolubytí ... je tato bolest oddělení posledním bezmocným výrazem komunikace.

Komunikace však může být založena tak hluboko, že i sám konec v umírání se ještě stává jejím vyjevováním a komunikace osvědčuje své bytí jako věčná skutečnost. Pak je existence ve svém vyjevování proměněna; její pobývání postoupilo skokem neodvolatelně kupředu. Pouhé pobývání může zapomenout, může se utěšovat, tento skok je však jako zrození nového života; smrt je pojata do života. Život prokazuje pravdu komunikace, která přetrvává smrt tím, že se život uskutečňuje v té podobě, jaké nabyl skrze komunikaci a jakou musí mít i nadále ... Jako kdybych již ve smrti nebyl opuštěn, nýbrž spojil se s existencí, která se mnou stála v nejbližší komunikaci.

Osamělost způsobená *smrtí bližního* se radikálně liší od *absolutní osamělosti v absenci komunikace*. Absolutní osamělost je mlčícím nedostatkem ... Každou komunikací, která se

jednou uskutečnila, je naopak absolutní osamělost jednou pro vždy zrušena. Ten, kdo je pravdivě milován, zůstává existenciální přítomností. Zničující touha osamělého pozůstalého sice zakouší nesnesitelnost tělesného oddělení, avšak nachází jakési útočiště ve vyjevování existence, zatímco zoufalství původně osamělého si sice nemůže stěžovat na nějakou ztrátu, avšak ve své touze po nepoznaném bytí zůstává bez útočiště. Skutečná ztráta toho, co bylo, mne jako smyslově pobývajícího člověka sice ponechává bez útěchy, ale skrze věrnost, kterou mohu osvědčit, získávám podíl na skutečnosti bytí.

Je-li smrt druhého existenciálním otřesem, a nikoli jen objektivním procesem..., pak existence prostřednictvím smrti zdomácněla v transcendenci: to, co je zničeno smrtí, je vyjevování, nikoli samo bytí.“ (Tamt., str. 43–45).

**T 4:** „Smrt jakožto proces existuje jen jako smrt druhého. Se svou vlastní smrtí *nelze mít zkušenost*, lze pouze zakoušet stavy, které se k ní vztahují. Mohu pociťovat tělesné bolesti, prožít úzkost ze smrti či situaci zdánlivě nevyhnutelné smrti a přestat nebezpečí; nemožnost zakusit smrt je však nezrušitelná ...

V *umírání* ... snáším své *absolutní nevědění*, neboť zde odpadá možnost každého návratu; protože již *nezískám* sám sebe zpět z nicoty tím, že bych se uspokojil nějakou živoucí podobou sebe samého, stojím před smrtí bezmocný jako před bodem svého pobývání, který působí mé strnutí. ‚Zbývá mlčení.‘ Ale toto mlčení v nevědění ... je zároveň *otázkou*, která ... na mne vznáší *požadavek*, abych vedl a zkoušel svůj život tváří v tvář smrti.

Tak si přítomnost mezní situace smrti vynucuje pro existenci podvojnost vši zkušenosti v jednání: to, co zůstává *tváří v tvář smrti podstatné*, je činěno v existování; to, co se ukazuje jako *chabé*, je pouhým pobýváním. Je to jako úpadek existence, jestliže tváří v tvář smrti už nemohu najít nic důležitého, nýbrž nihilisticky si zoufám; smrt už není mezní situací, je-li objektivním zničením jakožto neštěstí, které mne přemáhá. Existence jakoby spí tváří tvář smrti, protože smrt neslouží k probuzení její možné hloubky, nýbrž vše zbavuje smyslu.

Ztrácím se v pouhém zdání, jestliže neomezeně lpím ... na přetrvání jako takovém; jestliže jsem ovládnut úzkostí a starostí ohledně konečných účelů, místo aby byly jen nutným médiem pobývání, v němž dosahuji svého vzepětí; jestliže se nechám učinit zajatcem pobývání svým dychtěním po životě, žárlivostí, vůli po uplatnění či pýchou, aniž bych v těchto sklonech a vášních, jimž jakožto smyslová bytost v určitých okamžicích podléhám, opět našel sám sebe...

Pro *neomezenou vůli po životě*, která ... pojímá trvání absolutně jako měřítko bytí, je nevyhnutelnost smrti důvodem bezradného zoufání. *Zapomnětlivost* ve vědomí časové neurčitosti budoucího okamžiku, v němž smrt nastane, ji odvádí od smrti.“ (Tamt., str. 45–48).

**T 5:** „Pro vůli k pobývání je úzkost v hrůze z *nebytí* nezrušitelná a zůstává tím posledním, je-li pobývání naprosto vším ... Proti zakrývání této úzkosti pomocí představ o smyslové nesmrtnosti je třeba radikálně pojmout onu nicotu, která ve smrti trvá, pokud myslíme na smyslové pobývání. Pouze z této nicoty mohu nabýt jistoty pravé existence, která se zjevuje v čase, ale není časová. Tato existence zná jinou úzkost z nebytí, která se jí může zmocnit navzdory jejímu vitálnímu pobývání ... *Úzkost z existenciálního nebytí* tak má odlišnou kvalitu než úzkost z vitálního nebytí tu, že navzdory stejným slovům, ‚nebytí‘ a ‚smrt‘, která v obou případech užíváme, může vpravdě vládnout jen jedna úzkost. Jedině jistota, která naplňuje existenciální úzkost, může relativizovat úzkost pobývání. Z bytostné jistoty existence je možné ovládnout dychtivost po životě a nalézt klid před smrtí ... Teprve existenciální smrt však ... naplňuje výhled na biologickou smrt zoufalstvím: Zdá se, že je možný již jen život v zapomnětlivosti a zakrývání a prázdné nevědění ... Dychtivost po životě relativizuje existenciální úzkost, ničí existenci a vyvolává bezradnou úzkost ze smrti.“ (Tamt., str. 51–52.)

